

«Στους διοργανωτὰς τῆς παραστάσεως τοῦ «Προμηθέως» δὲν μπορεῖ ν' ἀρηθῆ κανεὶς ἐπιμέλεια καὶ καλὲς προθέσεις. Δὲν ἔφθασαν, βέβαια σ' ἀποτελέσματα. Ἄλλὰ ποὺς θὰ τολμήσῃ ποτὲ νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι ἀνέβασε ὑποφερτὰ στὴ σκηνὴ ἓνα ἀρχαῖο ἔργο; Τὸ ζήτημα τοῦ τραγικοῦ χοροῦ, παραμένει πάντα ἄλυτο. Ἐφόσον ὅλη ἡ σημερινὴ ζωὴ μας, πολιτικὴ, κοινωνικὴ, θρησκευτικὴ, δὲ βρίσκεται σὲ καμμιά ἀπολύτως σχέσιν μὲ τὴ λατρεία τοῦ εἴδους, ἡ ὄρχησις ἀποβάλλει κάθε θρησκευτικὸ ἢ πνευματικὸ χαρακτῆρα. Τώρα καὶ καμμιά τριανταριά χρόνια, μὲ τὴν πρώτη, ἐμπνευσμένη προσπάθεια τῆς Ἰσαδώρας Δούγκαν, ἔγινε, βέβαια, καὶ συνεχίζεται πάντα μὴ ἀπόπειρα ἀναζωογονήσεως τῆς ὄρχησεως, σύμφωνα μὲ ἀρχαῖες ἔννοιες καὶ κανόνες. Ἄλλ' ἢ Ἰσαδώρα, ἀπόλυτα συνεπῆς, περιφρόνησε τὰ σύγχρονα φορέματα καὶ ντυνόταν σὰν ἀρχαία Ἑλληνίδα. Δὲν φτάνει ὅμως ἓνας ἄνθρωπος, ὅσο ἐμπνευσμένος κι' ἂν εἶναι, νὰ φέρῃ ἀναστάτωση ριζικὴ στὴ νοοτροπία μιᾶς ἐποχῆς—νοοτροπία ποὺ βγαίνει ἀπὸ χιλιόχρονας παραδόσεις—καὶ νὰ φέρῃ μάλιστα τέτοια ἀναστάτωση, βασισμένον σ' ἓνα εἶδος τέχνης περιφρονιμένης. Μὲ τὸ χριστιανισμὸ ἡ ὄρχησις ἀπέβαλε κατ' ἀνάγκην κάθε πνευματικὴ σημασία. Ἦταν ὅμως τέχνη ὑπέροχη, ἀνώτατη, στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ὅπου ἡ ἔξωτερικὴ μορφή τοῦ κόσμου ἔξαντλοῦσε τὴν ἀλήθεια, ὅπου τὸ ἀνθρώπινο

κορμί ἐλατρεύετο σὲ γυμνικοὺς ἀγῶνες, στὶς μεγαλύτερες θρησκευτικὲς γιορτές. Ὅταν ἡ ἔξωτερικὴ μορφή, τὸ «εἶδος», ἀναγνωρίζεται ὡς ἡ τελειότερη πλαστικὴ ἔκφρασις τῆς ἀλήθειας, εἶναι ἐπόμενο νὰ παίρῃ ἡ ὄρχησις πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ σημασίαν, νὰ θεωρῆται ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀρτιαμέσα ἔκφρασεως, ὡς ἡ εὐγενέστερη ἀπ' ὅλες τὶς τέχνες, καὶ νὰ χρησιμοποιηθῆται στὴ λατρεία. Ἔτσι, κι' ἀπ' τὴ λατρεία τοῦ Διονύσου βγαίνει ὁ τραγικὸς χορὸς, ἀκατάληπτος, ὄχι μόνον γιὰ μᾶς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἀρχαίους τοῦ τετάρτου καὶ τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος, ὅταν εἶχαν εἰσαχθῆ πιά «καινά δαιμόνια» στοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἡ σωκρατικὴ ἐπανάστασις εἶχε ἀποδώσει τοῦ τετάρτου καὶ τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος, ὅταν εἶχαν εἰσαχθῆ πιά «καινά δαιμόνια» στοὺς ἀνθρώπους ὅταν ἡ σωκρατικὴ ἐπανάστασις εἶχε ἀποδώσει τοῦ τετάρτου καὶ τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος, ὅταν εἶχαν εἰσαχθῆ πιά «καινά καρπούς». Ὁ τραγικὸς χορὸς ποὺ ὑφίσταται σὰν ἀπλή παράδοσις στὸ σωκρατικὸ Εὐρυπίδην, ζωογονιμένη μόνον ἀπὸ τὴ θαυμαστὴ λυρικὴ τοῦ δύναμη, σβύνει ἴστερα ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ θέατρο ἀναζητᾷ νέες φόρμες.

Ὅσο ἐμπνευσμένες κι' ἂν ἦταν οἱ προσπάθειες τῆς Ἰσαδώρας Δούγκαν ἀπ' ἐνὸς καὶ τοῦ Δαλκροῦς ἀπ' ἑτέρου, ἔμειναν κατ' ἀνάγκην περιορισμένες σὲ μίαν ἀπόμειρη γωνίτσα τῆς ζωῆς μας. Ἡ ὄρχησις πῆρε νέα τροπὴν, ἀλλὰ παρέμεινε στὴ θέση ποὺ τῆς εἶχε δώσει ἀνάκαθεν ἡ χριστιανικὴ νοοτροπία, κι' ὁ ἀσπὸς δέχτηκε ἐξ ἄλλου τὴ ρυθμικὴ γυμναστικὴ σὰν εὐπρόσδεκτον ὑγιεινὴν ἀσκήσιν.

Ἄλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ ἀπόκτησε ὁ σημερινὸς κοινωνικὸς ἄνθρωπος γιὰ τὸ κορμί του δὲν ἔχει, βέβαια, καμμιά σχέσιν μὲ τὴν...ἀρχαία λατρεία τοῦ «εἴδους»! Ἔτσι κ' ἡ ψευτοκλασσικὴ ὄρχησις ἀπομένει «θέαμα» ἀπλό, —θέαμα ὡραῖο, ἂν θέλετε εὐχάριστο, ἀλλὰ χωρὶς πνεῦμα καὶ χωρὶς θρησκείαν. Ὅσοι τὸ θέατρο τὸ θεωροῦν «θέαμα» μονάχα καὶ τίποτ' ἄλλο, πιθανόν νὰ ἔμειναν ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὶς προχθεσινῆς χορευτικὲς ἐπιδειξίσεις τῶν Ὀκεανίδων στὸ Στάδιο. Γιατὶ ἡ ἐργασία τῆς κυρίας Σπέκ δὲν ἦταν κακὴ, καὶ πολλὲς στάσεις ἢ κινήσεις τῶν κοριτσιῶν εἶχαν πραγματικὴ χάρι. Ὡς τόσο ἐγὼ ὁμολογῶ, πῶς ἐνοιώθη ὅλην αὐτὴν τὴ χορευτικὴ ἐπίδειξιν σὰν κάτι ξένο, ἀσύνδετο καὶ βέβηλο. Σουρῶνταν νὰ φωνάξῃς στὶς Ὀκεανίδες: «Βρὲ...γαϊδάρες, μιὰ ψυχὴ φιλόφρων ὑποφέρει μπρὸς στὰ μάτια σας, καὶ σεῖς στήνετε χορὸ;» Ἄμα παρακολουθῆς δίχως... ἀγγειογραφικὲς φιλολογικότητες μιὰ τέτοια παράστασις, ἢ ἅμα πιστεύῃς πῶς τὸ θέατρο δὲν εἶναι θέαμα, αὐτὰ τὰ αἰσθητάματα νοιώθεις. Γιὰ τὸ σημερινὸν ἄνθρωπον δὲν ὑπάρχει πνευματικὴ ἐνότητις μεταξὺ ὄρχουμένου χοροῦ καὶ δραματικοῦ λόγου. Ἡ ὄρχησις εἶναι γιὰ μᾶς γλέντι, πανηγῆρι, ξέσπασμα ρυθμικὸ χαρούμενης ζωῆς. Δὲν μπορεῖ νὰ λέσῃ: «ἀπ' τὰ μάτια μου ἀβάστηγο, βρῦση τρέχει καὶ τὴν ὄψιν μου βρέχει δάκρυ θερμό», καὶ νὰ χορεύῃ. Στὴ συνείδησίν μας ἡ ὄρχησις δὲν εἶναι πλαστικὴ κ' ἰδανικὴ ἔκφρασις συναισθημάτων. Ὅπου ὁ δημοτικὸς χορὸς μας ἔχει μιμικὰ στοιχεῖα, τὰ τοποθετεῖ σὲ μοῖρα δευτερεύουσα. Στους ἀρχαίους, ἡ ὄρχησις ἐπέτεινε τὴν μιμικὴν ἔκφρασις, σ' ἐμᾶς ἡ μιμικὴ ἔκφρασις, ὅταν ὑπάρχει, διακοσμεῖ τὸ χορὸν. Συνεπῶς, ἡ ὄρχησις φαίνεται σήμερον ἐντελῶς περιττὴ στὸ ἀρχαῖο δράμα, ἀφοῦ ὡς μόνον θεατρικὰ—δραματικὰ στοιχεῖα ἔκφρασεως μᾶς ἀπόμειναν ἡ μιμικὴ κι' ὁ λόγος. Ὅταν, ἀντὶ ν' ἀκούμε χορικά, φθάνῃ σι' αὐτιά μας ἓνα ἀκατάληπτο τραγοῦδι συνοδευμένο ἀπὸ χορευτικὲς κινήσεις, βγαίνουμε ὄξω ἀπ' τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς τραγικότητος. Κάτι περιττὸ ὑπεισέρχεται στὸ ἔργο, κι' ἡ ἀπαραίτητη ἐνότητις συγκινήσεως.

θρηνματίζεται. Τὸ ζήτημα τοῦ τραγικοῦ χοροῦ εἶναι καὶ θὰ παραμείνῃ ἄλλοτο
γιὰ μᾶς. Ἐκτὸς ἂν μᾶς ικανοποιῶ ἢ ἀντικατάσταση τῆς γνησίας συγκινή-
σεως μὲ ἀγγειογραφικὲς ἢ ἄλλου εἴδους κακὲς φιλολογίαις.

* *

Δὲν ξέρω, γιατί οἱ διοργανωταὶ τῆς παραστάσεως αὐτῆς ἀποφάσισαν νὰ
παίξουν νύχτα. Εἶναι, σὰ νᾶχη κάποιος γερά μᾶτια, κι' ὅμως νὰ δανείζε-
ται μυωπικὰ γυαλιά. Φωτιστικὰ «ἐμφε» δοκίμασαν νὰ κάμουν τάχα σ' ἀνοι-
χτὸ χῶρο μὲ ἠλεκτρικὰ λαμπιόνια καὶ πανάθλιους προβολεῖς; Ἡ μήπως τρό-
μαξαν νὰ δείξουνε στὸ φῶς τῆς μέρας τὰ ἔργα τους; Κι' ἔπειτα, γιατί νὰ
φτάσῃ ὡς τῆ μέση σχεδὸν τοῦ Σταδίου ἢ παραγμένη ἐκείνη σκηνογραφία;
Τὸ Στάδιο ἔχει πλάτος πολὺ μεγαλύτερο ἀπ' τ' ἀρχαῖα θέατρα. Ὑπῆρχε
λόγος νὰ προστεθῇ καὶ βάθος τρομερό; Ἀλλὰ ἔτσι, ἡ παράσταση μετεβάλ-
λετο ἀπὸ μὴν τῆς σὲ θέαμα κι' ἂν—ἔστω—δὲν ἦταν τέτοια ἢ πρόθεση τῶν
διοργανωτῶν.

Τροπάρια ἔψαλε ὁ μικροσκοπικὸς κάτω ἀπ' τὸ βράχο τοῦ Τιτάνας, ἢ
τὸν αἰσχυλικὸ Προμηθεά παρερμήνευε; Πιὸ μονότονην ἀπαγγελία, δύσκολα
νὰ ὀρεχτῆ καὶ καντιλανάφτης. Ἐφταξε βέβαια καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἄμοιρος
ἠθοποιὸς βουλιαγμένος μὲς στὴ μάσκα του, ἀναγκάστηκε νὰ ὠρῦνται ἀδιά-
κοπα γιὰ ν' ἀκουστῆ ὡς τὰ ἔρατα τοῦ Σταδίου, κι' ἔτσι ξέφυγε κάθε δυνα-
τότης χρωματισμοῦ τῆς φωνῆς. Ὑποπεύομαι ὅμως πὼς παρεισέφρουναν
καὶ ἀρκετὰ ἀσκητικο-χριστιανικὰ παρῶσιτα στοιχεῖα στὴν ἀντίληψη ἑνὸς ρόλου
ποῦ εἶναι τὸ ἀκράτητο ξέσπασμα τοῦ πιὸ γενναίου ἀτομικοῦ.

Παρ' ὅλα ταῦτα, στὸ σύνολό της, ἡ παράσταση τοῦ «Προμηθέως»
ἔδειχνε κ' ἐπιμέλεια καὶ καλὲς προθέσεις, ὅπως εἶπα στὴν ἀρχή. Ἐχοντας
ὑπ' ὄψιν, πὼς οἱ ἀρχαῖες τραγωδίαις ἀδύνατον νὰ ἐρμηνευθοῦν θεατρικὰ στὴν
ἐποχὴ μᾶς δίχως προσφυγὴ σὲ φιλολογίαις καὶ συμβατικότητες, δὲν πρέπει
ν' ἀπογοητεύουμε ἕνα σύλλογο—τὸ «Ἀρχαῖο Δράμα»—στὰ πρώτα βήματά
του, ἀφοῦ τὸ κάτω - κάτω τῆς γραφῆς δὲν ἐσυγκροτήθηκε γιὰ νὰ παίξῃ
φραντσέζικες φάρσες. Ἡ παράσταση τοῦ «Προμηθέως» πρόδιδε μελέτη, προ-
σοχή. Κι' ὁ πιὸ ἀνίδεος μποροῦσε νὰ τὸ διαπιστώσῃ. Ἀλλὰ ἴσια-ἴσια αὐτὴ
ἢ διαπίστωση εἶναι ὁ καλύτερος ἔπαινος καὶ τοῦ κ. Λίνου Καρζῆ καὶ τῶν
συνεργατῶν του.

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ